

ՄՈՎՍԵՍ ԽՈՐԵՆԱՑՈՒ «ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ» ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԻ
ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ V ԴԱՐԻ ԳՐԱԿԱՆ
ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԻ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԻ ՀԵՏ

ՕՖԵՆՅԱ ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ

Ուսումնասիրողները բազմիցս նշել են Խորենացու լեզվի հարստությունը, ոճի բազմազանությունը, բառապաշարի ճոխությունը, ճիշտ և տեղին բառագործածությունները, նորակերտ բառերի առատությունը: Ուշադրություն են դարձրել նաև այն բառերի վրա, որոնք հանդիպում են միայն Խորենացու երկում կամ առաջին անգամ գործածվել են նրա կողմից:

Պարզելու համար Խորենացու բառապաշարի առնչությունները V դարի հայ մատենագրության մյուս երկերի բառապաշարի հետ մենք կատարել ենք դրանց համեմատական քննությունը, որը մեզ հնարավորություն է տալիս բացահայտելու որոշ վիճակագրական տվյալներ տարբեր հեղինակների և Խորենացու գործածած բառամիավորների մասին:

Այդ նպատակով Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմության» մեր կազմած համաբարբառի բառամիավորները համատարած ընտրանքի սկզբունքով համեմատել ենք V դարի հայ ինքնուրույն մատենագրության բոլոր երկերի՝ Կորյունի «Վարք Մաշտոցի», Եզնիկի «Եղծ աղանդոցի», Աղաթանգեղոսի «Հայոց պատմության», Բուզանդի «Հայոց պատմության», Եղիշեի «Վասն Վարդանայ և հայոց պատերազմին» երկի, Փարպեցու «Հայոց պատմության» համաբարբառների բառամիավորների հետ: Թարգմանական երկերից ընտրել ենք Աստվածաշնչի համաբարբառը, ինչպես նաև հայ բանասիրության մեջ Խորենացու անվան հետ կապված երկու թարգմանական ստեղծագործություն՝ «Պատմութիւն Աղեքսանդրի Մակեդոնացւոյ» և «Գիրք պիտոյից» աշխատությունները: Այս վերջին երկու երկերի համաբարբառ բառարանները ղեռնս կազմված չեն, ուստի ստիպված ենք եղել համակարգչի միջոցով կազմել դրանց մեջ գործածված բառապաշարի բառաձևերի ցանկերը:

Պարզելու համար, թե որքանով և ինչ սկզբունքներով է Խորենացու բառապաշարը արտացոլված նոր Հայկազյան բառարանի մեջ, Խորենացու համաբարբառի բոլոր բառամիավորները համեմատել ենք ՆՁԲ-ի գլխաբառերի հետ: Պետք է ասել, որ վիճակագրական սկզբունքների տեսակետից նշված սկզբնաղբյուրները հավասարաթեք չեն, քանի որ ունեն տարբեր ծավալ և ժանրային առանձնահատկություններ: Դրանց մեջ շորսը պատմագրական ստեղծագործություններ են (Աղաթանգեղոս, Բուզանդ, Եղիշե, Փարպեցի), մեկը վարքագրական բնույթի է (Կորյուն), և մեկը՝ փիլիսոփայական-գավառաբանական (Եզնիկ): «Աղեքսանդրի պատմությունը» աշխարհիկ բնույթի առաջին գեղարվեստական թարգմանական երկն է հայ մատենագրության մեջ, իսկ «Պիտոյից գիրքը» ճարտասանության ուսումնական ձեռնարկ է: Աստվածաշունչը ամենածավալուն և բովանդակության առումով բազմաբնույթ ստեղծագործություն է՝ կրոնական, պատմական, գեղարվեստական տերստիերի հավաքական գրական հուշարձան:

Բնականաբար, սրանք միմյանցից խիստ տարբերվում են գործածված բառերի ընդհանուր քանակներով:

Սլոյուն առանձնահատկությունն այն է, որ սկզբնաղբյուրների բառացանկերի ստացման սկզբունքները նույնպես որոշ պայքերում տարբեր են: Դրանց մեջ մասը, այսինքն՝ Լեզվի ինստիտուտի համաբարբառի բաժնի կողմից

բնազդային համաբարբառները հենվում են գլխաբառերի ընտրության և ներկայացման միասնական սկզբունքների վրա (որպես գլխաբառ վերցվում են ոչ միայն առանձին բառերը, այլև հարադրությունները, կալուն կապակցությունները, կրկնավոր շաղկապները, հատուկ նշումներով տարբերակվում են համանունները, գոյականացված և ածականացված դերբայները և այլն): Սկզբունքներով սրանց բավական մոտ է նաև ավելի վաղ ստեղծված Աստվածաշնչի համաբարբառը: Սակայն թարգմանական երկու աղբյուրի՝ «Աղեքսանդրի պատմության» և «Պիտոյից գրքի»՝ համակարգիչով ստացված բառացանկերը մեղ այդպիսի տարբերակման հնարավորություն չեն տալիս: Մենք ստացել ենք միայն առանձին բառաձևեր, առանց վերը նշված տարբերակումների և վերլուծական բառամիավորների առանձնացման: Այնուամենայնիվ, մեր կատարած համեմատությունները թույլ են տալիս բացահայտելու վիճակագրական տեսակետից հետաքրքրական տվյալներ:

Խորենացու օգտագործած բառային միավորների մեծագույն մասը արտացոլված է ՆՂԲ-ում: Ընդ որում, վերջինում առկա են և՛ այն միավորները, որոնք համընկնում են մյուս հեղինակների բառագործածությունների հետ, և՛ այնպիսի բառեր ու դարձվածներ, որոնք հանդիպում են միայն Խորենացու երկրում (իհարկե, մենք նկատի ունենք մեր վերցրած սկզբնաղբյուրների հետ կատարած համեմատությունը): Սրանք իրենց հերթին բաժանվում են երկու խմբի՝ այն բառամիավորները, որոնք ՆՂԲ-ում բերվում են նաև այլ (հիմնականում ավելի ուշ ժամանակաշրջանի) հեղինակներից քաղված վկայություններով, և այնպիսի բառեր, որոնց միակ վկայությունը վերցված է Խորենացուց: Սա անշուշտ միշտ չի նշանակում, որ նշված բառերը բացի Խորենացուց այլևս ոչ ոք չի գործածել, պարզապես հնարավոր է, որ ՆՂԲ-ի հեղինակները Խորենացու երկրում հանդիպող օրինակները համարել են առավել բնորոշը կամ արժեքավորը: Կան նաև այնպիսի բառամիավորներ, որոնք ընդհանրապես դուրս են մնացել ՆՂԲ-ից կամ նշված են որոշ տարրնթերցումներով: Առաջին հայացքից սրանք շատ մեծ թիվ են կազմում (մոտ 200 բառարանային միավոր), սակայն նրանց բնությունը պարզում է, որ ՆՂԲ-ից դուրս մնացած բառամիավորների ճնշող մեծամասնությունը վերլուծական կաղմություններ են, անվանական և բայական հարադրություններ (դադարումն առնել, դերի ածել, ամենայն սրտի, դիպուած բախտի), նախադրավոր կառույցներ (ընդ մէջ անկանել, ի խորութեան սրտի), բաղադրյալ շաղկապներ, մակբայներ (այս ինքն եթէ, բոտ պատեհի, լոչ կամաց) և այլ կարգի կապակցություններ, որոնք ՆՂԲ-ի հեղինակները չեն մտածել բառարան, թերևս իուսասփելու համար նման տիպի ցոխարառերով բառարանի ծավալը չափից դուրս մեծացնելուց կամ ալոպիսի միավորները համարել են աղատ կապակցություններ: Այս տիպի բառամիավորների առատությունը փաստորեն բացատրվում է ՆՂԲ-ի և մեր կազմած համաբարբառի կաղմության սկզբունքների տարբերությամբ: Համաբարբառ բառարաններն ավելի մանրամասն են և ձգտում են արտացոլել յուրաքանչյուր հեղինակի բառապաշարի մեջ հանդիպող բոլոր առանձնատկությունները, ալո թվում կապակցությունները:

Խորենացու երկրում կան նաև համազրական կառուցվածքի բառամիավորներ (առանձին վերցրած բառեր), որոնք տեղ չեն գտել ՆՂԲ-ում: Սրանց մեջ կարելի է առանձնացնել բառերի մի փոքր խումբ, որոնք ընդհանուր բնույթի բառարաններում սովորաբար չեն նշվում: Դրանք ժողովուրդների, ազգերի, որևէ տեղի բնակիչների անվանումներ կամ դրանցից կաղմված ածականներ են. *ինչպիսիք՝ արգիագի, կրետագի, ցիբրակագի, մեղագի, մոկացի, հիւրկանեան, մակեդոնական, թերևս նաև արիողական և մարսիկեան* («արիողական կախարդըն և մարսիկեան բժիշկըն»):

Սակայն հայ բառարանագրության համար առավել արժեքավոր կարող են լինել Խորենացու երկրում մեր հայտնաբերած ինքնուրույն, անկախ գործածություն ունեցող մի շարք բառամիավորներ, որոնցից մի քանիսը, անկասկածաբար, Խորենացու ստեղծած հեղինակային նորաբանություններից են, ինչպես

արժանապատիվ բառը, որով հորենացին թարգմանում է պարսկական Շապուհ անձնանունը («Շապուհ, որ լսի Արքայամանուկ»):

Ստորև բերում ենք ՆՀԲ-ից դուրս մնացած այն բառամիավորները, որոնք պետք է նկատի ունենալ գրարարի նոր բառարաններ կազմելիս.

գահարար—«Աբել սպասարար և գահարար»,

գեղեցկադիմակ—«զկոյս մի գեղեցկադիմակ»,

դատարկակաց—«վիճակաւորք հպարտք, դատարկակացք, զրաբանք, ծուլք» (Առձեռն բառարանում կա դատարկակեաց ձևով),

երկնադէղ—«երկնադիզօք հասակօք»,

զիւգոստատ—(կա Հ. Աճառյանի «Արմատական բառարանում»),

կարկաշահոսութիւն—(սրա փոխարեն ՆՀԲ-ում հոր. հղումով կա կարկաշասահութիւն բառը, գուցե հորենացու որևէ ձեռագրի տարրնթերցումներից),

հեղուտուած—«հեղուտուածս արուեստին»,

միագլուխ—«միագլուխ սպարապետ էր և ամենայն Հայոց զօրավար» (ՆՀԲ-ում հոր. հղումով կա միագլխապետ, նույն նախադասութիւն վկայակոչումով, թերևս դարձյալ «Հայոց պատմութեան» որևէ այլ ձեռագրից կամ հրատարակութեանից),

յատկանձնակաց—«ամենատունս և յատկանձնակաց խրճիթս»,

լիշատակումն—«լիշատակումն... ազգի մերոյ լուսաւորչին»,

որձաքարեայ—«վէժս որձաքարեայս ունիլ ընդդէմ Երուանդայ» (Առձեռն բառարանում կա առանց օրինակի),

պատերազմողական—«պատերազմողական հասակի»,

տափակաքիթ—«կոպտարանձն և տափակաքիթ» (ՆՀԲ-ում հոր, հղումով տափաքիթ):

հորենացու բառապաշարի միավորների մեր կատարած համեմատական քննությունից պարզվում է, որ նրանց բավական ստվար մի խումբ զուգահեռ գործածություն չի ունեցել համեմատվող և ոչ մի սկզբնաղբյուրի մեջ և բերվում է միայն ՆՀԲ-ում: Դրանց թիվը հասնում է 1010-ի: Առաջին հայացքից այս թիվը շատ մեծ է թվում, սակայն եթե նկատի ունենանք, որ հենց միայն «Հայոց պատմութեան» մեջ 1 հաճախականություն ունեցող բառերի թիվն է 3584, ապա պարզ կդառնա, որ դրանց զուգահեռումները այլ հեղինակների բառամիավորների հետ նույնպես հաճախական չեն կարող լինել:

Ավելի մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում վերը նշված 1010 բառերի մեջ այն միավորները, որոնք ՆՀԲ-ում բերված են միայն հորենացուց քաղված բնագրային վկայություններով: Սա իհարկե չի նշանակում, որ այդ բառերը ստեղծել է հորենացին կամ դրանք չեն գործածվել այլ հեղինակների կողմից: Բայց եթե մենք դրանք դիտենք իրեն առավելապես հորենացուն բնորոշ բառամիավորներ, ապա կարող ենք պարզել նրանց կառուցվածքային և իմաստային որոշ առանձնահատկություններ՝ բնորոշելու համար հորենացու լեզուն ու ոճը, ինչպես նաև դրանց մեջ որոնել հորենացու կողմից ստեղծված անհատական բառակերտումներ:

Մեր համեմատությունների տվյալներով նշված բառային միավորների քանակն է 208:

հորենացու բառապաշարի մյուս միավորները ունեն զուգահեռ կիրառություններ նաև V դարի մեր ընտրած սկզբնաղբյուրների մեջ, սակայն համեմատումների քանակը տարբեր է: Մեծ հաճախականություն ունեցող սովորական (կամ ասպես կոչված հիմնական բառաֆոնդի) բառամիավորները հանդիպում են բոլոր նշված հուշարձաններում, մյուսները դրանցից մի քանիստ կամ միայն մեկում: Հատուկ ուշադրության արժանի են բառագործածությունների ասպիսի՝ զուլո հանդիպումները, այսինքն՝ այն բառերը, որոնք կիրառվել են հորենացու և նշված հեղինակներից միայն մեկի կողմից: Սրանք կարող են հնարավորություն տալ պարզելու նշված հեղինակների և հորենացու լեզվի (տվյալ դեպքում բառապաշարի) մեծավորություն աստիճանը, որի հի-

մասն վրա կարելի է եզրակացություններ անել տվյալ երկի ստեղծման հետ կապված հանգամանքների մասին: Բառային միավորների զույգ հանդիպումների թանախները նույնպես հեղինակից հեղինակ զգալիորեն տարբերվում են Սատրե ընդհանուր աղյուսակում ներկայացվում են այդ քանակական տվյալները՝ ըստ առանձին հեղինակների:

Սկզբնաղբյուրներ	Կորյուն	Եղիշի	Ազգայնագիր	Բուզանդ	Եղիշի	Խորյուն	Աստվածաշունչ	Պատմության Աղեքսանդրի ստեղծագործությունները	Պարսկաստան
Զույգ հանդիպումների քանակը	17	31	55	63	45	90	163	12	218

Համեմատության արդյունքների մասին կարելի է ասել հետևյալը: Կորյունի, Եղիշի, մասամբ Եղիշի բառապաշարի հետ զույգ հանդիպումների փոքր քանակությունները թերևս կարելի է բացատրել խորենացու երկի համեմատությամբ նշված հեղինակների երկերի բնագրերի փոքր ծավալով, որ բնականաբար փոքրացնում է ընդհանրապես զուգահեռ գործածությունների հնարավորությունը, և որոշ չափով նաև ժանրային տարբերություններով (վարքագրություն և դավանաբանական թեմատիկա, որը նաև Եղիշի երկում զգալի տեղ է զբաղեցնում): Այս դեպքում, սակայն, զարմանալի է «Աղեքսանդրի պատմության» հետ զույգ հանդիպումների նվազագույն քանակը, քանի որ այս ստեղծագործությունը զգալիորեն ավելի ծավալուն է, և որ ավելի կարևոր է, բանասիրական և լեզվաբանական լուրջ կովաններով ապացուցված է համարվում, որ Աղեքսանդրի պատմության թարգմանությունը պատկանում է խորենացու զբոսային: Պատճառը հավանաբար կարելի է տեսնել դարձյալ ժանրային տարբերությունների մեջ, որոնք այստեղ շատ ավելի խոր են. խորենացու երկը պատմադրական և առավելապես գիտական բնույթի շարադրանք է, իսկ Կեղծ Կալիսթենեսի գործը զեպարվեստական ստեղծագործություն, որտեղ Աղեքսանդրի կյանքի պատմությունը զուգակցվում է հրաշապատում նկարագրություններով ու պատկերներով: Մյուս կողմից, սակայն, պետք է ասել, որ թեև այս երկու բնագրերի (Խորենացու և Աղեքսանդրի պատմության) բառագործածումների զույգ հանդիպումները քիչ են, բայց բավական բնութագրական են: Դրանց մեջ կան այնպիսիները, որոնք չեն հանդիպում ոչ միայն մեր համեմատած հեղինակների լեզվում, այլև ողջ հայ մատենագրության մեջ, ինչպես՝ հանգոյց ի հանգոյց է արտահայտությունը:

Խորենացու և Աղեքսանդրի պատմության բառային զույգ համընկնումներն են՝ աշտանակել, առնապատկեր, բռնամարտիկ, խաբկանք, կառավարել, կիր, կիսախողիսող [առնել], հանգոյց ի հանգոյց, ձիարձակարան, սակալակեաց, սեղեխ, տրվանալ:

Եղիշի «Վասն Վարդանայ և հայոց պատերազմին» երկը իր գրության ժամանակով ավելի մոտ է խորենացու «Հայոց պատմությանը», սակայն բառային միավորների զույգ համընկնումների քանակով զիջում է նախորդ երկու հեղինակներին (Ազգայնագիրը և Բուզանդ): Արձանագրվել է բառագործածության ընդամենը 45 զույգ հանդիպում: Սրանք նույնպես հիմնականում սովորական բառեր են՝ առանց ոճական հատուկ երանգավորման կամ կիրառության որոշակի ոլորտների:

V դարի ինքնուրույն հեղինակներից բառագործածությունների զույգ հանդիպումների քանակով խորենացու երկին առավել մերձավորություն է ցուցաբերում Ղազար Փարսեցու «Հայոց պատմությունը», որը ամենայն հավանա-

կանություններ կարելի է բացատրել մի շարք հանգամանքներով՝ երկու հեղինակների կյանքի և ստեղծագործության նույն ժամանակաշրջանի, ուսումնառության ու կրթության ընթացքի նմանություններ, լեզվագործածության ու գրական լեզվի մշակման նման սկզբունքներով: Բացի այդ, ինչպես նշում են հետազոտողները, իր պատմությունը շարադրելիս Փարպեցին որպես սկզբնաղբյուր օգտագործել է հորենացու երկր: Կարևոր է հիշել նաև երկու պատմիչների ստեղծագործությունների ժանրային-թեմատիկ ընդհանրությունը և բնագրերի մոտավորապես նույն ժամանակները: Ինչ վերաբերում է ընդհանուր բառամիպոռներին, ապա դրանք որևէ յուրահատկություն չեն դրսևորում, կան միայն մի քանի բարդություններ, որոնք մակդիրների դերով գործածվելիս խոսքին հաղորդու են պատկերավորություն: Փարպեցու լեզվում հանդիպող, տեմիհային արժեք ունեցող նորաբանությունները գուցահեռ գործածություն ունեն ոչ միայն հորենացու, այլև «Պիտոյից գրքի» մեջ, որի մասին կխոսենք ստորև:

Վ դարի թարգմանական մատենագրության ամենածավալուն հուշարձանի՝ Աստվածաշնչի հետ հորենացու բառապաշարի միավորների զույգ հանդիպումների քանակը մյուսների համեմատությամբ զգալիորեն ավելանում է՝ 163 բառամիավոր: Այդ բառամիավորները, բացի ավելի մեծ քանակից, բնորոշվում են նաև բազմազանությամբ: Սրանց մեջ հանդիպում են կյանքի սարքեր բնագավառների առարկաների, երևույթների, գործողությունների անվանումներ: Սա բացատրվում է Աստվածաշնչի բովանդակության հարստությամբ, նրա մեջ տարբեր բնույթի ծավալուն տեքստերի առկայությամբ: Մյուս կողմից՝ հորենացու բնագրի հետ զույգ հանդիպումների առատությունը արդյունք է նաև այն հանգամանքի, որ Աստվածաշունչը եղել է նրա հիմնական սկզբնաղբյուրներից մեկը: Աստվածաշունչը բազմակողմանիորեն օգտագործվել է ոչ միայն հորենացու, այլև այդ ժամանակաշրջանի բոլոր հեղինակների կողմից և խորագրեցություն թողել նրանց վրա թե՛ գաղափարախոսական, հոգևոր ու մշակութային, թե՛ լեզվական առումով: Հեղինակները մշտապես դիմել են աստվածաշնչային բնագրերին ու կերպարներին, բառացի քաղվածքներ կատարել օգտվել նրա բառապաշարից:

Յուրահատուկ բնույթ ունեն հորենացու «Հայոց պատմության» և «Պիտոյից գրքի» բառամիավորների զույգ հանդիպումները: Ամենից առաջ լաջբի է զարկում մնացած բոլոր սկզբնաղբյուրների համեմատությամբ դրանց առավելագույն քանակը՝ 218:

Իսկ ընդհանուր բառամիավորների դասակարգումը և նրանց կառուցվածքային տեսակների քննությունը ի հայտ է բերում հետաքրքրական առանձնահատկություններ: Հայտնի է, որ «Պիտոյից գիրքը» հունաբան դպրոցի կողմից ստեղծված ամենաբնորոշ բնագրերից է, որտեղ արտացոլվել են այդ դպրոցի թարգմանչական սկզբունքները և լեզվագործածության ու տերմինաբանության մշակման նրանց մոտեցումները: Ուսումնասիրողները բազմիցս նշել են «Պիտոյից գրքի» ոճական խրթինությունը, հունաբան կառույցները ինչպես շարահյուսության, այնպես էլ բառապատճենումների մեջ, փորձեր են արվել բացահայտելու «Պիտոյից գրքի» և հորենացու երկի մեջ ընդհանուր նորաբանությունները: Մեր համեմատության տվյալները ընդգրկում են ոչ միայն նորաբանությունները, այլև սովորական, ընդհանուր գործածության բառամիավորները, որոնք հանդես են գալիս զույգ հանդիպումներով: Սակայն հուրբան դպրոցի սկզբունքներով կերտված բառերն էլ այստեղ շատ ավելի են, քան մինչև այժմ նկատվել է:

Մյուս հեղինակների երկերի համեմատությամբ այլ պատկեր ունի նաև բառամիավորների խմբավորման համեմատությունը: Նախ նշենք, որ մեղանիյ անկախ պատճառներով չենք կարողացել պարզել «Պիտոյից գրքի» բնագրում առկա վերլուծական կազմությունները, քանի որ, ինչպես արդեն ասվել է, համակարգչի միջոցով ստացել էինք միայն առանձին բառակերպերի ցանկը: Հետևաբար, պարզ է, որ վերլուծական կառուցվածքի բառամիավորների ներգրավումով հորենացու և «Պիտոյից գրքի» բառագործածումների զույգ հան-

դիպումների բանակը հավանաբար զգալիորեն կմեծանար: Հետագայում, եթե երբեք կազմվի նաև «Պիտոյից գրքի» համաբարբառ բառարան նույն սկզբունքներով, ինչպես արդեն հրատարակված համաբարբառները, այդ տվյալները հնարավոր կլինի ճշգրտել:

«Պիտոյից գրքի» հետ Խորենացու բառապաշարի զույգ հանդիպումների մեջ ամենացատուն առանձնահատկությունը նախածանցավոր կազմությունների առատությունն է: Այստեղ առավել հետաքրքրական են հունաբան զրպուցին բնորոշ նախածանցներով կազմությունները՝ ապագայ, գերապանձ, բնքարեալ, համաբնակ, համակամ, համանգամայն, համանուն, համապատիւ, սայսագան, նախածնուն, նախամարգարէ, նախաշալիղ, ներբողական: Սյ նախածանցավոր կազմությունների մեջ գերակշռում են ան-ժխտականով բառեր, այգ թվում ապառնի դերբայները՝ անժուժկալ, անկար, անհասանելի, անյարմար, անտանելի, ընդ նախածանցով վկայված է երկու բառ՝ ընդոժին, ընդոստ (մամբ): Հունաբան զսյրոցի նախածանցներով հիմքեր ունեն նաև վերջածանցավոր կառույցներից արտասանութիւն, վերաբանութիւն, շարագրութիւն րատները:

Խորենացու երկի և «Պիտոյից գրքի» բառամիավորների զույգ հանդիպումներում պարզ բառերը մեծ թիվ շեն կազմում, թեև դարձյալ ավելի շատ են մյուս սկզբնաղբյուրների համեմատությամբ (բացի Աստվածաշնչից): Դրանք են՝ աշխոյժ, արփի, գէջ, իրեար, իոյգ, նուստ, շամբ, ուղիղ(ս), սայլ, սառաս, սղոխ վագ, վարկ:

Ինչպես ցույց տվեց V դարի սկզբնաղբյուրների և Խորենացու «Հայոց պատմության» բառապաշարի վիճակագրական քննությունը, բառամիավորների զույգ հանդիպումների հատկանիշով Խորենացու երկին առավել մերձավորություն են հանգես բերում ինքնուրույն մատենագրությունից Ղազար Փարպեցու «Հայոց պատմությունը» (90 բառամիավոր), իսկ թարգմանական գրականությունից «Պիտոյի գիրքը» (218 բառամիավոր): Այս երեք ստեղծագործությունների բառային ընդհանրությունները ավելի ակնառու են դառնում, եթե հաշվի ենք առնում նաև այն բառերը, որոնք հանդիպում են այս երեք աղբյուրներում ի սարբերություն մեր քննարկած մյուս գրական հուշարձանների: Այդ բառամիավորներն են՝ աներկիտարար, անկումն, անհամբոյր, աշխատասէր, առիթ, աստանօր, աստուածածին, արդարապէս, բագմագան, բաղձալ, բարեկամանալ, բարձումն, գեղեցկապէս, դառնաշունչ, դրժել, ընթերցասէր, ժողովումն, լինելութիւն, խոհականութիւն, կարգաւորութիւն, կենցաղ, կիր (ի կիր), հակառակել, հմտութիւն, հովովումն, հոծել, հանապարհորդել, նեմաբան, մրևր, յարմարութիւն, սատարել, սուղ, ստուգապէս, տաղտկութիւն:

«Պիտոյից գրքի» և Խորենացու «Հայոց պատմության» բառապաշարի ընդհանրությունները և նրանց մեջ նորակազմությունների քանակը թերևս թույլ կտա վերանայելու «Պիտոյից գրքի» թարգմանչի հարցը: Ինչպես գիտենք, բանասերներից ոմանք հրաժարվում են Խորենացուն համարել այդ գրքի թարգմանիչ՝ նկատի ունենալով նրանց ոճական տարբերությունը, անհարիր համարելով Խորենացու ոճի հստակությունը և «Պիտոյից գրքի» ոճական խրթնաբանությունները: Այս դեպքում բառապաշարային ընդհանրությունները կարելի է համարել «Պիտոյից գրքի» ընդհանուր ազդեցության արդյունք: Ինչպես գիտենք, թե՛ Խորենացին, թե՛ Փարպեցին իրենց երկերը ստեղծելիս առաջնորդվել են ճարտասանական արվեստի սկզբունքներով և ստեղծագործաբար օգտագործել ճարտասանական հնարներն ու միջոցները: Այսպես, Փարպեցու «Հայոց պատմության» մեջ Այրարատյան գավառի նկարագրությունը կառուցված է «Պիտոյից գրքում» բերված ներբողյանների կաղապարով:

Կարծում ենք, հետագա բանասիրական և աղբյուրագիտական պրպտումները և մեր տվյալների օգտագործումը հնարավորություն կտան պարզելու «Պիտոյից գրքի» թարգմանչի և այդ երկի հայերեն բնագրի ստեղծմանը Խորենացու մասնակցության հարցը:

СРАВНЕНИЕ ЛЕКСИКИ «ИСТОРИИ АРМЕНИИ» МОВСЕСА ХОРЕНАЦИ
С ЛЕКСИКОЙ ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ V ВЕКА

ОФЕЛИЯ ХАЧАТРЯН

Резюме

Лексические единицы из «Частотного словаря «Истории Армении» М. Хоренаци» методом сплошной выборки сопоставлены с данными словарей—конкордансов оригинальных произведений авторов V века—Езника, Корюна, Бузанда, Агатангоса, Егише, Парпеци,—а также трех переводных источников—«Библии», «Истории Александра Македонского» и «Книги хрии». Проверено также отражение лексики Хоренаци в «Новом словаре армянского языка». Определены лексические единицы, встречающиеся только у Хоренаци, а также парные совпадения слов Хоренаци с каким-либо одним из приведенных источников. Полученные данные могут способствовать изучению языка и стиля Хоренаци, а также определению авторства некоторых источников, связываемых с именем Хоренаци.